

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Іванченко Лесі Антонівни «Науково-організаційна та освітня
діяльність П. М. Дубровського (1857–1916) в контексті розвитку
вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи», поданої на
здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за
спеціальністю 07.00.07 – історія науки й техніки**

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами

Однією з характерних рис розвитку сучасного суспільства є зростаюча зацікавленість до історії науки й техніки, культури, суспільства взагалі, зокрема, й до діяльності та творчості видатних вчених, які працювали задля розвитку науки та освіти в Україні. Внесок окремих вітчизняних учених у становлення та розвиток сільськогосподарської дослідної справи на українських землях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. скоріш із політичних уподобань тривалий час замовчувався або не досліджувався. За останні роки з'явилися наукові праці, що висвітлюють розвиток науки, зокрема аграрної, через розгляд життя та діяльності певної особистості.

Однією з таких робіт є дисертація Л.А. Іванченко, що присвячена дослідженню внеску талановитого фахівця-агронома, теоретика і практика, організатора сільськогосподарських шкіл, популяризатора наукового ведення сільського господарства, першого урядового Полтавського губернського агронома П. М. Дубровського (1857–1916). Наразі важливо не лише відродити забуті імена, а й визначити належне місце кожної особистості у справі розбудови основ подальшого розвитку аграрного сектору сільськогосподарської дослідної справи.

З огляду на це науково-пізнавальна і практично-прикладна значущість обраної теми, визначення ступеня її наукового розроблення зумовили вибір дисертаційного дослідження. Тому дисертаційне дослідження Л.А. Іванченко актуальне, воно має важливе наукове і практичне значення і відповідає профілю спеціалізованої вченої ради.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до загального напрямку наукових досліджень Інституту історії аграрної науки, освіти та техніки Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН і є складовою наукової теми: «Розробити науково-організаційні та концептуальні основи становлення та розвитку сільськогосподарської дослідної справи в Україні: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, біографічні та джерелознавчі аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0114U001207); «Науково-організаційні та регулятивні засади 2 інноваційної діяльності в системі аграрної науки: теоретико-методологічні, історико-наукознавчі, архівні, біобібліографічні аспекти дослідження» (номер державної реєстрації 0116U002102).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність

Наукові положення, теоретичні та практичні висновки, викладені в дисертації, є достовірними та належним чином обґрунтованими.

Достовірність досліджень підтверджується відповідною джерельною базою, до якої входять архівні документи і матеріали, опубліковані офіційні документи органів державної влади, наукових та громадських організацій, наукові праці, періодичні видання тощо. Автором дослідження детально опрацьовано архівні матеріали, що зберігаються у фондах Державного архіву Чернігівської області, Державного архіву Курської області, Державного архіву Тамбовської області, Державного архіву Полтавської області, в Російському державному історичному архіві, Сільськогосподарського Вченого Комітету Міністерства землеробства і державних маєтностей, Департаменту державних земельних маєтностей Міністерства землеробства і державних маєтностей, Департаменту землеробства Міністерства землеробства і державних маєтностей. У процесі дослідження опрацьовано значну кількість джерел окресленої проблеми у бібліотеках міст Києва, Чернігова, Полтави, Умані, Тамбова, Курська, Москви, Санкт-Петербурга.

Загалом наукові положення дисертаційного дослідження, висновки достатньо обґрунтовані, вірогідні і відповідають поставленим завданням. Робота характеризується широкою фактологічною та ґрунтовною джерельною базою. Для цього автор проаналізував 437 наукові праці, періодичні видання тощо.

Наукова новизна одержаних результатів та повнота їх викладу в опублікованих працях

Наукова новизна результатів дослідження полягає у постановці та розробленні проблеми, яку на разі в історичній науці всебічно й об'єктивно не розкрито. У дисертації вперше у вітчизняній історіографії здійснено всебічне, комплексне дослідження життєвого шляху, науково-організаційної, освітньої, просвітницької та громадської діяльності П. М. Дубровського; виокремлено чинники його становлення як вченого; запропоновано періодизацію творчого шляху. Здійснено історико-науковий аналіз його творчої спадщини за основними напрямками його наукової діяльності. Сформульовано авторське бачення теоретичного і практичного внеску П. М. Дубровського у становлення і розвиток вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи як фундатора і популяризатора її основних здобутків у вимірі загальної еволюції галузевої наукової думки. Конкретизовано досягнення П. М. Дубровського у розробленні таких наукових напрямів і проблем: визначення ефективної глибини оранки, сівозміна, пропагування застосування землеробських машин і знарядь, популяризація і поширення нових зернових і кормових культур, сортів дерев, порід тварин та ін. Удосконалено підходи до систематизації творчого доробку П.М. Дубровського, обґрунтовано пріоритетність і соціальну значимість його прикладних досліджень як основи організації вітчизняної

сільськогосподарської дослідної справи наприкінці XIX – на початку XX ст.

За матеріалами дослідження опубліковано 10 одноосібних наукових праць, з яких – 6 статей у наукових фахових виданнях; 1 статтю в іноземному науковому виданні; 3 публікації у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність

Зміст роботи відповідає темі дисертаційної роботи. Дисертантом чітко і лаконічно сформульовано мету досліджень, визначено об'єкт, предмет та хронологічні рамки дослідження, подано наукову новизну, практичне значення дослідження та особистий внесок здобувача.

У відповідності до поставленої мети були сформульовані і розв'язані дослідницькі завдання, що дозволило автору досягти поставленої мети.

Структура і обсяг дисертації підпорядковані меті й відповідним дослідницьким завданням, зорієнтовані на цілісне та взаємопов'язане висвітлення проблем, сукупність яких узгоджується з предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, висновків, списку використаних джерел (437 найменувань) та 8 додатків. Повний обсяг дисертації – 254 сторінки, обсяг основного тексту викладено на 197 сторінках.

У вступі розкрито актуальність теми, зв'язок роботи з науковою тематикою; сформульовано мету й завдання дослідження; визначено його об'єкт, предмет, хронологічні межі, методи наукового пошуку, розкрито наукову новизну та практичне значення результатів дисертаційного дослідження; наведено відомості про особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертаційної роботи. Опрацювавши достатню джерельну базу дисертант чітко визначив науковий апарат дослідження.

У першому розділі *«Історіографія проблеми, джерельна база та методологічна основа дослідження»* здійснено історіографічний аналіз стану вивчення наукової проблеми, охарактеризовано її джерельну базу, обґрунтовано методологію наукового пошуку. Встановлено, що перші згадки про П. М. Дубровського зафіксовано в *«Журналах засідань ради Петровської землеробської та лісівничої академії»*, *«Відомостях Петровської землеробської та лісової академії»*, де він здобував агрономічну освіту та відбулося формування його наукового світогляду. Історіографія проблеми дослідження досить різнопланова. Порівняльний аналіз відповідних напрацювань дає підстави стверджувати, що у більшості праць відображено окремі аспекти та періоди становлення й розвитку сільськогосподарської дослідної справи, діяльність П. М. Дубровського на цій ниві.

Основу джерельної бази для написання дисертаційного дослідження становили архівні матеріали та наукові праці фахівця – звіти П. М. Дубровського про його агрономічну діяльність, ознайомлення з якими дало змогу відтворити цілісну картину наукових інтересів і здобутків дослідника, спектр його наукових інтересів, фахову та громадську діяльність.

У другому розділі *«Етапи наукової діяльності П. М. Дубровського»* відтворено картину формування його особистості, висвітлено основні етапи життєвого і творчого шляху вченого. Зроблено аспект на періодизацію життя, де кожен географічний період відображає певні історичні події та зумовлений видом діяльності аграрія: у 1883–1887 рр. відбулося ствердження його на професійній ниві, дебют агронома-статиста з обстеження приватних господарств в описовому відношенні згідно з дорученням Курської губернської земської управи та як маєткового агронома. У цей період розкрився талант П. М. Дубровського як організатора і керівника Кучерівської нижчої сільськогосподарської школи. У Тамбовській губернії у 1887–1889 рр. на широкій науковій основі він проводив обстеження приватних господарств та знайомився з особливостями ведення сільськогосподарської практики. Справжнє визнання П. М. Дубровського як талановитого агронома-практика відбулося в Полтавській губернії упродовж 1889–1906 рр., коли проявилися ще й риси вченого та новатора, просвітника у повному масштабі.

У третьому розділі *«Науково-організаційна діяльність П. М. Дубровського»* розкрито його багатогранний внесок у становлення сільськогосподарської науки, освіти та вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

У розділі розкрито не лише організаційну діяльність вченого, а й особистісні дані П. М. Дубровського, які були вагомим показником у подальшому становленні на професійній ниві і в широкій громадській діяльності. Плідна науково-організаційна діяльність П. М. Дубровського ґрунтувалася на його глибоких знаннях у галузі. Ним було ініційовано кампанію з поширення нових злакових та кормових культур (1892 р.), запропоновано низку нових технологій з обробітку ґрунту (1892–1893 рр.), ініційовано завезення племінного матеріалу в Полтавську губернію (1904 р.) тощо.

У розділі чотири *«Творча спадщина П. М. Дубровського»* систематизовано наукові праці фахівця з розвитку сільськогосподарської науки. Встановлено, що творчий доробок П. М. Дубровського складається з 436 праць. Встановлено динаміку розвитку наукових напрямів у його працях. У ранній період переважають статті про сільськогосподарське знаряддя, техніку та впровадження нових моделей у господарствах. Далі спектр праць набуває різнобічного характеру – обробіток ґрунту, сівозміна, ентомологія, проблема кормовиробництва, садівництво, відгодівля тварин. Охарактеризовано й оцінено внесок П. М. Дубровського у поширення іноземного досвіду завдяки перекладу галузевої літератури.

***Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації,
зауваження та дискусійні положення***

Зміст автореферату повністю розкриває основні положення і результати дисертації, які достовірні, мають наукову новизну і відповідають вимогам ДАК Міністерствам освіти і науки України.

У цілому, позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Л.А. Іванченко, повноту методологічної та теоретичної основи дослідження і актуальність, водночас, варто зазначити, що проаналізоване дисертаційне дослідження, містить деякі дискусійні положення та зауваження, які носять рекомендаційний характер, а саме:

1. Дисертаційна робота значно б виграла, якби провести дослідження щодо учнів та послідовників вченого. Варто було б більше уваги приділити такому напрямку діяльності вченої як підготовка наукових кадрів.
2. Висновки до розділів мали б бути більш лаконічними, не повторювати текст розділу.
3. Для зручності доречним було б дати посилання на джерела звідки автор узяв матеріали для додатків.
4. Зібрані архівні документи, матеріали, висловлені думки, припущення і висновки дисертації слугують потужним пластом і джерелом для генерації нових ідей, тем та напрямів наукових досліджень. У майбутньому необхідно продовжити пошуки певних періодів діяльності вченого, зокрема і «уманського».
5. У дисертаційній роботі інколи зустрічаються повтори фактичного матеріалу.
6. Дисертація не позбавлена ряду технічних, орфографічних, стилістичних, граматичних помилок.

Вказані зауваження не знижують позитивного враження від проаналізованої дисертаційної роботи Л.А. Іванченко. Здобувач продемонструвала важливі для науковця риси - творчий підхід, цілеспрямованість, логічність мислення, обґрунтованість висновків.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідальність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України

Аналіз рукопису дисертації, автореферату та публікацій автора дозволяє стверджувати, що дисертаційне дослідження «Науково-організаційна та освітня діяльність П. М. Дубровського (1857–1916) в контексті розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи» є завершеною, самостійною науковою працею, характеризується цілісністю змісту, має наукову новизну та практичне значення, відповідає вимогам "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника" щодо такого характеру досліджень, а її автор Іванченко Леся Антонівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.07 - історія науки й техніки.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,
директор наукової бібліотеки
Уманського національного
університету садівництва

С.В. Нижник